

Tydal kommune

Henfallet i august 1971. Fossefallet er 90 meter, og derfra er det 2-3 km til Hena renner ut i Nea.

Bildet viser utsyn fra nordvest over Stugusjøen. I forgrunnen ser vi noe av vegen som går over til Reitan. I bakgrunnen de mektige Skardørsfella som danner grense mot Sverige. Bildet er tatt av Fjellanger Widerøe A/S 1982.

Naturgrunnlaget

Tydal kommune dekker et område på 1.330 km² og er en av de største kommunene i Sør-Trøndelag fylke målt i areal. Topografien er prega av et markert hoveddalføre som går fra det sørøstlige hjørnet av kommunen og mot nordvest. Gjennom dalføret renner de store elvene Tya og Nea. Tya renner fra Stugusjøen og ut i Nea straks sør for sentrumsområdet Ås Østby. Lenger ned i dalen får Nea tilsig fra

sideelvene Hena, Lødølja, Væla, Lille-Hena og Hynna. På begge sider av dalføret stiger liene og går over i vide fjelldaler, store myrstreknings og ender i høge fjellpartier som omkranser bygda. I nordvest når Fongenmassivet opp i 1.441 m.o.h., i øst ligger grensefjella Sylane med høgste punkt 1.762 m.o.h. og Skarsfjella 1.546 m.o.h. I sørvest når fjella Hyllingen, Blåhammaren opp i 1.321 m.o.h. Tydal er altså ei fjellbygd, og vel fjerdeparten av arealet ligger over 900 m.o.h. Bare 12,5 prosent av arealet ligger under 600 m.o.h. Vel halvparten av området er da også snauffjell. Skogen dekker nesten fjerdeparten av arealet. Grana dominerer i dalføret og liene, mens bjørka har overtaket i de høgstliggende områda. Elver og vatn utgjør også en stor del av totalarealet (8,7 prosent), like mye som den produktive delen av skogen. Den største innsjøen er Nesjøen Essandsjøen, og etter reguleringa i 1970 er denne nå større enn Selbusjøen. Sjøen dekker et areal på 66 km² og utgjør det største vassmagasinet for Nea Kraftverk. Også Stugusjøen (6.7 km²) og Vessingsjøen (3 km²) er regulert for kraftformål. Andre store innsjøer eller vatn er Langen (4 km²) og Vigelsjøen i sør. Den siste ligger delvis i Røros kommune. I alt fins omkring 540 vatn innafor Tydals grenser. Berggrunnen består i hovedtrekk av grunnfjell i øst, basalter og gabbroer i vest (Fongen) og med et bredt belte av sedimentære bergarter imellom. Det fins flere steder forekomster av kopperholdig kis, og på 1700 og 1800-tallet har det vært betydelig gruvedrift i Tydal. Et område som ligger så høgt, har naturligvis en lang vinter med mye snø og låge temperaturer. I den øverste delen av bygda, Stugudal, er marka snødekt gjennomsnittlig vel 200 dager i året. Middelttemperaturen i januar er i Stugudal 7,5 gr. og 12,3 gr. i den varmeste sommermåneden (juli).

I forgrunnen ser vi Ås med Østbygrenda bak til venstre. Til høgre Berggårdsområdet med Kirkvoll nedafor. Sellisjøen helt til høgre. Over skogen ser vi Øyfjellet.

Bilde 1: Aunegrenda er et sletteområde. Her renner Nea i slakke buktninger. I bakgrunnen er Svelmo og Lian. Landskapet stiger her oppover mot Ås.

Bildet er tatt i 1960-åra. Bilde 2: Gresli ligger sørvendt mot Nea. Vi ser østligste del, mens de eldste og øverste gardene ligger til venstre og er ikke med på bildet. Bildet er tatt i 1960-åra.

Befolkning

Tydal er den kommunen i Sør-Trøndelag som har lågest folketall. Utviklinga de siste hundreåra har vært slik at folketallet økte fram til 1865, da det bodde vel 800 mennesker i bygda. Veksten stagnerte så en periode p.g.a. utvandringa til Amerika. Etter 1900 har det også vært fraflytting, og folketallet gikk langsomt nedover til 1950. Men med Neautbygginga skjedde en ny vekst i folketallet, og det har nå stabilisert seg på omkring 1000 mennesker. (Folketallet pr. 1. juli 1987 var 1.001.) Økningen i folketallet har skjedd i de sentrale delene av bygda. Fra Aune og oppover til Ås, Østby og Kirkvoll er det omtrent sammenhengende bosetting. Her bor 70 prosent av befolkninga. De nederste grendene Hilmo og Gresli og Stugudal øverst har hatt en svak nedgang i folketallet de siste tiåra. Næringsstrukturen har ført til at kvinnene er i mindretall. I 1980 var det 94 kvinner pr. 100 menn i Tydal.

Næringsliv

Tydal har vært en jord- og skogbrukskommune der februket har hatt størst betydning. I 1950 var fremdeles 2/3 av de yrkesaktive sysselsatt i primærnæringene. Men denne andelen har minka til 1/5. Bygg- og anleggsvirksomheten har nå f.eks. like stor andel av de yrkesaktive. Men det er tertiærnæringene som har vokst sterkest. Denne sektoren sysselsetter nå dobbelt så mange som

primærnæringene. Industrien står derimot svakt i Tydal. For grunneierne, handelsvirksomheten og en del innafor de private tjenesteytende yrkene, har de såkalte utmarksnæringene fått stor økonomisk betydning. Med disse menes bl.a. vilt- og fiskestell, bygging, bygsling eller salg av hytteeiendommer og service i forbindelse med dette. Det er nå vel 1.000 hytteeiendommer i Tydal som eies av private. I tillegg er det flere campingplasser og overnattingssteder som driver utleie av hytter. Det er bomveg fra Tya bru til Reitan og fra Stugudal til fylkesvegen på nordsida av Aursunden. Turiststrømmen gjennom bygda om sommeren har vært økende. Men det er særlig vinterhalvåret som lokker turistene og hyttefolket til Tydal. Det er bygd alpinanlegg og flere lysløyper, og Tydal kan by på et storslått og variert fjellterreng for turgåere. Større satsing på turisme betyr også økt bruk av utmarka og større slitasje på bl.a. veger. Men følgene kan også bli konflikter med reindriftsnæringa som er livsgrunnlaget for en del av den samiske befolkninga. Hele Tydal ligger innafor reinbeitedistrikta Essanden og Riasten-Hyllingen. Om sommeren beiter vel 7.300 rein i Essanddistriktet og ca 7.600 rein i Riasten-Hyllingen.

Administrasjon

Fra 1837 til 1901 var Tydal et sokn i Selbu og Tydal herred. Fra og med 1901 har Tydal vært egen kommune. Utbygginga av administrasjonen har vært særlig markert siste tiåret, og det er tilsatt rådmann og etatsjefer for teknisk etat, nærings- og turistlivet, kultursektoren, helse- og sosialsektoren og skolevesenet. Kommunesenteret er Ås der også sentralskolen, helsehuset og de største forretningene ligger. Kirka står derimot på Aune, og det er dessuten kapell i Stugudal. I den kirkelige administrasjonsordninga hører Tydal til Selbu prestegjeld. Bygda har også felles lensmann med Selbu og deler flere andre offentlige tjenestemenn med Selbu kommune.

BYGDA MI

*Eg elsker deg bygd med dei lauskoga lidom,
som tøyser seg heilt opp mot fjellsnaude sidom.
Som ungmøy i fanget åt guten som kviler,
du ligg der mot fjellet si bringa og smiler.*

*Eg elsker deg bygd med dei skogdøkke åsar,
eit verge kring bygda når fjellstormen rasar.
Når møde og motgang og sorger meg plagar,
til skogsmøya går eg ho hjelp har på lager.*

*Eg elsker deg bygd med dei blømande bøar,
og so desse blide og blåblanke sjøar.
Dei er liksom drøymande, møyblanke auge,*

i disse eg gjerne skul like og lauge.

*Eg elsker deg bygd med dei fossrike elvar,
som dådfulle storlyft for bygda mi evlar.*

*Når fossen får løyse sin møydom til føding,
skal elva bli bygda til vokster og bløming.*

(Fra «LERKA» av Per O. Stugudal)

Jakt, fangst og fiske lokket de første menneska til Tydal og ble leveveg for de som slo seg ned her. Senere ble dette viktige attåtnæringer. Fremdeles kommer mennesker til Tydal for å gå på jakt, fiske i sjøene og i de mange småvatna eller bare for å oppleve naturen.

På bildet ser vi Lars Næsvold som skal ut på fisketur på Langfallsjøen i 1915.